

Стрільців Олександр Михайлович,
завідувач наукової лабораторії з проблем
кримінальної поліції навчально-наукового
інституту №1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНІ ДІЇ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ: НЕДОЛІКИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ

Наркотизація поширилася на всі без винятку регіони та верстви населення країни. Далеко не останнім фактором, що сприяє домінуючому поширенню різноманітних суспільно небезпечних та протиправних діянь, які пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є недосконалість існуючого кримінального законодавства. Особливо це стосується пошуку нових кримінально-правових прийомів та засобів протидії наркозлочинам і, насамперед, альтернативних шляхів вирішенні кримінально-правового конфлікту (злочину).

Так, вітчизняний законодавець передбачив варіанти звільнення від кримінальної відповідальності у ч.4 ст.307 і ч.4 ст.309 КК України. Вищезазначені норми, безумовно мають соціально корисний ефект, оскільки вони передбачають звільнення від кримінальної відповідальності осіб за умови їх позитивної посткримінальної поведінки. Це дає певний інструмент психологічного впливу на особистість, при раціональному використанні якого виникає шанс на повернення свідомості особи до добровільного виходу з наркозалежності. З іншого боку, держава (у особі правоохоронних органів) також має реальну можливість ефективного вирішення завдань кримінального судочинства (отримання предметів злочину та встановлення джерел їх придбання; розкриття латентних злочинів, економія кримінальної репресії тощо).

Разом з тим, не спиняючись детально на численних здобутках та позитивних моментах, слід зазначити, що компромісні норми все ж не позбавлені окремих вад та недоліків:

1. За конструкцією ч. 4 ст. 309 КК України від відповідальності, згідно з цією нормою, може бути звільнена лише особа, яка хвора на наркоманію. Разом з тим, у практиці зустрічається дуже багато випадків, коли особа допускає періодичне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин, або буде встановлено, що особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу з метою розпочати лікування від наркоманії, не потребує такого лікування (наприклад, коли

особа тривалий час вживає наркотичний засіб канабіс – який не викликає фізичної залежності, і відповідно, їй не можна встановити діагноз наркоманія), таким чином, звільнити її від кримінальної відповідальності на підставі ч.4 ст. 309 КК України не можна.

З іншого боку, особа, якій встановлено діагноз «наркоманія», може неодноразово затримуватися працівниками правоохоронних органів за вчинення незаконні дії з наркотичними засобами або психотропними речовинами без мети їх збуту і не може бути звільнена від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 309 КК України, адже її дії необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 309 КК України (як повторно вчинені злочини). За звичай, чинний КК України передбачає можливість звільнення такої особи від кримінальної відповідальності на підставі статей 47, 48, 49, 86 КК України але це інші вже обставини.

2. У ч. 4 ст. 307 КК України законодавець закріпив можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за умови, добровільної здачі нею наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Вказана норма практично завжди використовується під час здійснення оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Проте, особистий практичний досвід та проведений аналіз судово-слідчої практики засвідчує, що особа не завжди має можливість добровільно здати наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, натомість, вона часто має можливість повідомити правоохоронним органам про його місцезнаходження (особливо, коли мова йдеться про великі партії наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів).

3. Якщо у попередньому випадку нами було обумовлено тематику здійснення оперативних закупівель наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, то , знову повторюсь, особистий практичний досвід та проведений аналіз судово-слідчої практики засвідчує, що у багатьох випадках оперативні закупівлі здійснюються, коли предметом посягання є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих чи особливо великих розмірах. Таким чином, відповідно до ч. 4 ст. 307 КК України, так званий «покупець» не може бути звільнений від кримінальної відповідальності, так як таке звільнення передбачено за дії, передбачені ч. 1 ст. 309 КК України.

4. Заслугує на критику положення ч. 4 ст. 307 КК України, у яких зазначається, що особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона сприяла розкриттю злочинів. Разом з тим, не зовсім зрозуміло, що саме передбачає законодавець, згадуючи про сприяння розкриттю злочинів: чи то процес (діяльність), чи то

кінцевий результат такої діяльності. До того ж, здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що згадувалась раніше, це по суті теж сприяння і перший крок до розкриття наркозлочину. Тобто, фактично відсутність офіційного роз'яснення критеріїв терміну створює передумови для неоднакового застосування кримінального закону та судово-слідчих помилок. Показовим є також те, що навіть п. 23-24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» не вносять ясності для правозастосувача стосовно підстав реалізації компромісної норми (чи то лише надання допомоги винної особи з метою розкриття злочину; чи то вже безпосередньо розкриття злочину).

Підсумовуючи, зазначу, що положення ч. 4 ст. 309 КК України підлягають відповідного доопрацювання з метою покращення ефективності протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.